

Besluit van xxx

houdende de wijziging van het Tabaks- en rookwarenbesluit in verband met de invoering van standaardverpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar en de regulering van elektronische verhittingsapparaten

Op de voordracht van de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, van xxx, kenmerk ;

Gelet op artikel 2, eerste en tweede lid, en artikel 9a, eerste lid, van de Tabaks- en rookwarenwet;

De Afdeling advisering van de Raad van State gehoord (advies van xxx, no. xxx, RvS.);

Gezien het nader rapport van de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van xxx, xxx);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel I

Het **Tabaks- en rookwarenbesluit** wordt als volgt gewijzigd:

A

Artikel 3.3 wordt als volgt gewijzigd:

1. Voor de tekst wordt de aanduiding "1." geplaatst.
2. In het eerste lid (nieuw) wordt "een rookloos tabaksproduct, elektronische dampwaar en een voor roken bestemd kruidenproduct" vervangen door "rookloze tabaksproducten en aanverwante producten".
3. Er worden twee leden toegevoegd, luidende:
 2. Bij ministeriële regeling worden ter bescherming van de volksgezondheid eisen gesteld aan de verpakkingseenheid en buitenverpakking van elektronische dampwaar. Daarbij wordt een standaard verpakkingseenheid en een standaard buitenverpakking voorgeschreven.
 3. De eisen, bedoeld in het tweede lid, hebben betrekking op:
 - a. de kleur;
 - b. de aanduidingen;
 - c. andere elementen waarmee onderscheid kan worden gemaakt tussen verschillende verpakkingen en merken van elektronische dampwaar;
 - d. de wijze waarop de kleur en de aanduidingen op de verpakkingseenheid en buitenverpakking wordt aangebracht; en
 - e. de vormgeving van de verpakkingseenheid en de buitenverpakking.

B

Artikel 3.4 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt "Voor sigaretten en shagtabak" vervangen door "Voor sigaretten, sigaren en shagtabak".
2. Het derde lid vervalt.

Artikel II

Dit besluit treedt in werking met ingang van 1 januari 2022.

Lasten en bevelen dat dit besluit met de daarbij behorende nota van toelichting in het Staatsblad zal worden geplaatst.

De staatssecretaris van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

P. Blokhuis

Nota van toelichting

I Algemeen deel

1. Inleiding

1.1 Het Nationaal Preventieakkoord

Met de partijen die zijn betrokken bij het Nationaal Preventieakkoord¹ is afgesproken dat in 2040 een rookvrije generatie wordt gerealiseerd.² Hierbij is gekeken welke effectieve maatregelen nodig zijn om ervoor te zorgen dat in 2040 geen jongere meer rookt en maximaal nog 5% van de volwassenen. Het RIVM heeft geconcludeerd dat een samenhangend pakket dat onder andere bestaat uit een forse accijnsverhoging, een uitstalverbod, neutrale verpakkingen, uitbreiding van het reclameverbod, uitbreiding van het rookverbod, in combinatie met intensieve campagnes effectief is om deze doelstelling met de doelgroepen jongeren en volwassenen te behalen.³ Deze combinatie van maatregelen strekt er ook toe om te bewerkstelligen dat alle rokers (jong en oud) stoppen met roken, gestopt blijven en dat meer roken door jong en oud wordt voorkomen. Met deze algemene maatregel van bestuur (hierna: amvb) wordt het Tabaks- en rookwarenbesluit (hierna: het besluit) aangepast. Er wordt zowel een grondslag gecreëerd om neutrale verpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar te verplichten als een grondslag om nadere regels te stellen aan elektronische verhittingsapparaten.

1.2 Neutrale verpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar

De regels over standaardverpakkingen voor sigaretten en shagtabak treden op 1 oktober 2020 in werking.⁴ Om samenhang en consistentie van het tabaksontmoedigingsbeleid te bevorderen, is het belangrijk dat deze standaardverpakkingen, ook wel neutrale verpakkingen en in internationale bewoordingen "plain packaging" genoemd, niet alleen voor sigaretten en shagtabak gaan gelden. Zoals afgesproken in het Nationaal Preventieakkoord, acht de regering het noodzakelijk dat ook verpakkingen van sigaren en elektronische dampwaar fors minder aantrekkelijk worden gemaakt. Verpakkingen van sigaren en elektronische dampwaar kunnen immers zeer aantrekkelijk zijn of worden gemaakt, met name voor jongeren. Hierdoor blijft het gebruik van deze producten door jongeren aantrekkelijk of kan het gebruik zelfs toenemen. Met deze amvb wordt geregeld dat bij ministeriële regeling eisen worden gesteld aan de verpakkingen van sigaren en elektronische dampwaar waardoor de marketing van verpakkingen van deze producten wordt beperkt. Onder elektronische dampwaar wordt het volgende verstaan: elektronische sigaret, navulverpakking, elektronische sigaret zonder nicotine, navulverpakking zonder nicotine en patroon zonder nicotine.⁵ Voor al deze producten zullen nadere eisen gesteld worden aan de verpakkingen. Door deze regels krijgen de verpakkingen van elektronische dampwaren en sigaren, net zoals dat ten aanzien van verpakkingen van sigaretten en shagtabak is gebeurd, een gestandaardiseerd uiterlijk. Dit heeft tot gevolg dat er op basis van kleuren en beeldmerken geen mogelijkheid meer is extra aandacht te trekken voor het product of het product extra aantrekkelijk te maken.

1.3 Elektronische verhittingsapparaten

In een brief aan de Tweede Kamer d.d. 14 mei 2018⁶ is het voornemen opgenomen om nadere regels te stellen aan de verhittingsapparaten en benodigde accessoires die gebruikt kunnen worden voor het verhitten van tabak. In het Nationaal Preventieakkoord is de doelstelling

¹ Nationaal Preventieakkoord, november 2018.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/convenanten/2018/11/23/nationaal-preventieakkoord>

² Zie Nationaal Preventieakkoord (voetnoot 2), pagina 3.

³ RIVM, Quikscan mogelijke impact Nationaal Preventieakkoord, november 2018.

⁴ Besluit van 14 maart 2020, houdende wijziging van het Tabaks- en rookwarenbesluit in verband met de invoering van standaardverpakkingen voor sigaretten en shagtabak (Stb 2020, 109) en de Regeling van de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 20 april 2020, houdende wijziging van de Tabaks- en rookwarenregeling in verband met de invoering van standaardverpakkingen voor sigaretten en shagtabak (Stcrt. 2020, 24728).

⁵ Artikel 1, eerste lid, Tabaks- en rookwarenwet.

⁶ Kamerbrief 'nieuwsoortige tabaksproducten die worden verhit', 14 mei, 2018.

opgenomen dat kinderen niet in aanraking komen met nieuwsoortige tabaksproducten zoals verhitte tabak. Uitgaande van dit voornemen en de doelstellingen uit het Nationaal Preventieakkoord is een wetsvoorstel⁷ ontworpen waarin een elektronisch apparaat dat gebruikt kan worden voor de consumptie van tabak of tabaksproducten via een proces van verhitting, al dan niet in combinatie met enig ander proces, onder de reikwijdte van de Tabaks- en rookwarenwet (hierna: de wet) wordt gebracht. Veel regels die voor e-sigaretten gelden, gelden na inwerkingtreding van de wetswijziging ook direct voor elektronische verhittingsapparaten, omdat elektronische verhittingsapparaten onder de definitie van aanverwante producten vallen. Denk hierbij onder meer aan het reclameverbod, het uitstalverbod, het verbod op merkextensie, het rookverbod en een aantal verkoopbeperkingen. Met deze amvb wordt het besluit in overeenstemming gebracht met de wijzigingen die in de wet worden doorgevoerd. Daarvoor behoeft het besluit specifiek nog een aanvullende aanpassing: het creëren van een grondslag om bij ministeriële regeling regels te stellen ten aanzien van de aanduidingen op verpakkingen van elektronische verhittingsapparaten.

Het uiteindelijke doel is dat het gebruik van deze producten, met ernstige gevolgen voor de volksgezondheid, afneemt en dat hierdoor volwassenen en jongeren beschermd worden tegen een (nicotine)verslaving.

2. Aanleiding

2.1 Neutrale verpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar

Het merendeel van de volwassen rokers is voor zijn 18^e jaar begonnen met roken. Voorkomen dat jongeren beginnen met roken levert dan ook de meeste winst op in het tabaksontmoedigingsbeleid. Het roken van sigaren is net zo schadelijk als het roken van andere tabaksproducten. Ook de rokers en meerookers van sigaren moeten worden beschermd. Om die reden worden ook eisen aan verpakkingen van sigaren gesteld. Wanneer sigaren hiervan zouden worden uitgezonderd, zou dit de tabaksindustrie de kans geven om deze verpakkingen extra aantrekkelijk te maken, waardoor jongeren mogelijk overstappen naar dit tabaksproduct. Met name cigarillo's hebben een steeds aantrekkelijker uiterlijk gekregen, wat jongeren kan stimuleren tot aankoop. Gezien de serieuze en verreikende gevolgen van roken, is het doel om zo veel mogelijk rokers ermee te laten stoppen en te voorkomen dat niet-rokers ermee beginnen. Verpakkingen van sigaren komen in allerlei vormen, kleuren en soorten voor. De soorten materialen variëren van karton, blik en (plastic of metalen) tubes tot houten kistjes. Sigaren kunnen door middel van hun verpakking worden gepresenteerd als luxeproducten en sigarenverpakkingen zelfs als verzamelitems. Sigarenverpakkingen hebben allerlei kleuren om de smaak en het aroma van de sigaar tot uitdrukking te brengen. Deze marketing van de sigaar draagt bij aan de aantrekkelijkheid van het tabaksproduct.

Het gebruik van de e-sigaret onder jongeren is aanzienlijk. Van de 16- t/m 18-jarige MBO- en HBO-studenten hebben ruim vier op de tien (44%) ooit een e-sigaret gebruikt en één op de acht (12%) gebruikt nog steeds een e-sigaret.⁸ Het is belangrijk om te voorkomen dat jongeren verslaafd raken aan een product dat op zichzelf schadelijk is en mogelijk een opstap is naar het roken van tabaksproducten.⁹ Daarom is het wenselijk dat het gebruik van de e-sigaret onder jongeren wordt ontmoedigd. De verpakkingen van elektronische dampwaar zijn op dit moment vormgegeven met aantrekkelijke (felle) kleuren, glitters, printjes en aansprekende leuzen. Navulvloeistoffen voor elektronische sigaretten ("e-vloeistoffen") komen voor in allerlei tropische

⁷ PM t.z.t. Kamerstuk toevoegen

⁸ Trimbos-instituut, Factsheet middelengebruik onder studenten van 16-18 jaar op het MBO en HBO, 2017

⁹ Berry et al., Association of Electronic Cigarette Use with Subsequent Initiation of Tobacco Cigarettes in US Youths, JAMA network open 2019; 2(2), e187794.

smaken met bijpassende vrolijke kleuren en designs op de verpakkingen. Zo worden zowel e-sigaretten als e-vloeistoffen extra aantrekkelijk gemaakt voor met name jongeren.

De e-sigaret zelf wordt vaak genoemd als 'stoppen-met-roken' middel. De regering is echter van mening dat de e-sigaret geen goed stoppen-met-roken middel is, omdat een groot deel van de e-sigaretgebruikers naast de e-sigaret ook nog tabaksproducten blijft roken en daarom geen gezondheidswinst boekt door gebruik van de e-sigaret.¹⁰ Er zijn steeds meer aanwijzingen dat het gebruik van zowel sigaretten als e-sigaretten door *dual users*, extra schadelijk is voor de gezondheid.¹¹ Het zogenaamde *dual use*, het tegelijkertijd gebruiken van sigaretten en e-sigaretten, is schadelijker dan het gebruik van alleen sigaretten of e-sigaretten.¹² In landen als Australië, Uruguay en Brazilië mogen e-sigaretten niet meer worden verkocht. Deze landen wijzen onder andere op gebrek aan wetenschappelijk bewijs voor de werkzaamheid als een stoppen-met-roken behandeling. Uitgaande van het voorzorgsprincipe is de Nederlandse volksgezondheid het meest gebaat bij ontmoediging van de e-sigaret en het beperken van het gebruik tot de groep rokers die het echt niet lukt om te stoppen met roken met bewezen effectieve hulpmiddelen.

Verschillende maatregelen en initiatieven zijn de afgelopen jaren genomen om volwassenen en jongeren te beschermen. Insteek is daarbij steeds het gebruik van tabaksproducten en aanverwante producten te denormaliseren en onaantrekkelijk te maken. Voorbeelden hiervan zijn het invoeren van een reclameverbod in 2002, verhoging van de leeftijdsgrens van 16 naar 18 jaar in 2014, de sociale normcampagne NIX 18, het invoeren van afschrikwekkende afbeeldingen op tabaksverpakkingen per 20 mei 2016, het invoeren van rookvrije schoolterreinen, een uitstalverbod voor supermarkten per 1 juli 2020, voor overige verkooppunten per 1 januari 2021 en een uitbreiding van het rookverbod vanaf 1 juli 2020. Neutrale verpakkingen voor sigaretten en shagtabak treden per 1 oktober 2020 in werking. Sigaren en elektronische dampwaar zijn geen normale producten. Er is dan ook geen reden om verpakkingen van sigaren en elektronische dampwaar niet ook een neutraal uiterlijk te geven om de aantrekkelijkheid te verminderen.

2.2 Elektronische verhittingsapparaten

Het verhitten van tabak, al dan niet in combinatie met verbranding, is een nieuwe manier om tabak te gebruiken. Het verhitten van tabak kan gebeuren met speciaal daarvoor ontwikkelde tabaksproducten of door het zelf toevoegen van losse tabak (of mengsels met tabak). Sommige elektronische tabaksverhittingsapparaten zijn ontworpen om een specifiek daarvoor ontwikkeld tabaksproduct te gebruiken. Een voorbeeld hiervan dat momenteel op de markt is, zijn de HEETS-tabakssticks die worden gebruikt met het bijbehorende IQOS-verhittingsapparaat. Het verhittingsapparaat zelf en de lader hiervoor zijn los te verkrijgen. Naast verhittingsapparaten speciaal voor tabakssticks, bestaan er ook verhittingsapparaten, zogenaamde 'vaporizers', waarmee losse tabak, kruidenmengsels, cannabis of combinaties van deze producten verhit kunnen worden. Wat deze apparaten gemeen hebben, is dat het allebei elektronische verhittingsapparaten zijn, waar tabak in kan worden verhit.

Zoals in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel reeds naar voren is gekomen¹³, is het verhitten van tabak op zichzelf schadelijk voor de volksgezondheid. Onderzoek van het RIVM wijst uit dat ook de emissies van de tabaksstick in een elektronisch verhittingsapparaat schadelijk zijn

¹⁰ Hedman et al., Association of electronic cigarette use with smoking habits, demographic factors, and respiratory symptoms, *JAMA network open* 2018, 1(3), e180789-e180789.

¹¹ Parekh, et al., Risk of Stroke With E-Cigarette and Combustible Cigarette Use in Young Adults, *Am J Prev Med*. 2020.

¹² Trimbos-insituut, Factsheet elektronische sigaretten, 2020.

¹³ Zie hiervoor paragraaf 2.2 van het wetsvoorstel PM t.z.t. Kamerstuknummer

voor de gezondheid.¹⁴ Zo is het duidelijk dat de emissies van verhitte tabakssticks nicotine, kankerverwekkende stoffen en andere schadelijke stoffen zoals propyleenglycol, glycerol, aldehyden, nitrosamines en metalen bevatten.¹⁵ De stoffen die vrijkomen bij de consumptie van tabakssticks kunnen de longen van gebruikers of omstanders irriteren of beschadigen.¹⁶ Bovendien is de tabaksstick een verslavend product, omdat de emissie nicotine bevat. De regering is daarom van mening dat voor elektronische verhittingsapparaten wet- en regelgeving moet worden opgesteld om te voorkomen dat deze producten (nog) populair(der) worden. Met de hiervoor aangehaalde wijziging op wetsniveau is hier invulling aan gegeven door veelal aansluiting te zoeken bij de regels die reeds gelden voor elektronische sigaretten.

3. Hoofdpijnen van het voorstel

3.1 Neutrale verpakkingen sigaren en elektronische dampwaar

Met deze amvb worden de delegatiegrondslagen in de artikelen 3.3 en 3.4 van het besluit aangepast, om bij ministeriële regeling nadere eisen te kunnen stellen. Met deze regels, zal worden voorgeschreven hoe verpakkingen van sigaren en elektronische dampwaar er enkel nog uit mogen zien. De regels voor deze standaardverpakkingen laten de geldende regels zoals de informatieve boodschap, de algemene waarschuwing en de gecombineerde gezondheidswaarschuwing op de verpakkingen onverlet.

Bij ministeriële regelgeving worden eisen gesteld aan de kleuren van de verpakking, aanduidingen (zoals letters, cijfers of symbolen) op de verpakking, de wijze waarop de kleur en de aanduidingen op de verpakking wordt aangebracht, de vormgeving en het materiaal van de verpakking, de vorm van de verpakking en de afmetingen van de verpakking. Het is mogelijk dat met een bepaalde kleur, afmeting, aanduiding en vormgeving of een combinatie van deze elementen producten worden ontworpen die aantrekkelijk zijn voor specifieke (kwetsbare) doelgroepen.¹⁷ Neutrale verpakkingen zorgen ervoor dat deze productelementen niet zichtbaar zijn voor aankoop van het product. Met regels op basis van deze amvb wordt daarom de zichtbaarheid van productelementen van sigaren en elektronische dampwaar verkleind en daarmee de kans op aankoop voor (kwetsbare) doelgroepen, zoals jongeren. De regels voor deze standaardverpakkingen gaan gelden voor zowel verpakkingseenheden als buitenverpakkingen. De eisen aan de verpakking kunnen voor de verschillende tabaksproducten of aanverwante producten verschillend worden vastgesteld, omdat de verpakkingen van deze producten er verschillend uitzien. Een voorbeeld van een overweging is dat bijvoorbeeld het voorgeschreven materiaal van een verpakking wel moet passen bij de producteigenschappen (bijvoorbeeld vloeibaar/niet vloeibaar).

Als onderdeel van het totale pakket aan maatregelen (zoals besproken in hoofdstuk 1) kunnen ook neutrale verpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar implicaties hebben voor producenten van sigaren of elektronische dampwaar alsmede voor de verkooppunten hiervan. Deze implicaties zien bijvoorbeeld op het aanpassen van de productiewijze of productieproces en de kosten die hiermee gemoeid zijn, en verminderde verkoop. De regering erkent dat het totale pakket aan maatregelen gevolgen voor de industrie kan hebben. Vooral voor producenten en verkooppunten van

¹⁴ 'Nieuwsoortige tabaksproducten die worden verhit', RIVM, maart 2018. Zie ook: www.rivm.nl, zoekterm: 'nieuwsoortige tabaksproducten die worden verhit'.

¹⁵ 'Ook verhitte tabak bevat verslavende nicotine en schadelijke stoffen', RIVM, 15 mei 2018. Zie ook: www.rivm.nl, zoektermen: 'verhitte tabak', 'verslavende nicotine en schadelijke stoffen' en zoektermen: 'hoe schadelijk is de e-sigaret'.

¹⁶ RIVM (2018). 'Nieuwsoortige tabaksproducten die worden verhit'.

¹⁷ Trimbos. Update plain packaging, juni 2019.

elektronische dampwaar zijn de aanpassingen en de gevolgen hiervan aanwezig, omdat er op dit moment minder eisen aan deze verpakkingen gesteld zijn dan aan sigaren. Echter, in het belang van de volksgezondheid en om de ambitieuze doelstellingen van het Nationaal Preventieakkoord te bereiken, acht de regering het stellen van eisen aan neutrale verpakkingen van sigaren en elektronische dampwaar noodzakelijk en proportioneel.

3.1.1 Sigaren

Sigaren komen in allerlei soorten en maten voor. Zo zijn er cigarillo's op de markt, een type kleine sigaar die per stuk niet meer dan drie gram weegt. Gezien het feit dat de cigarillo in wezen een kleine sigaar is, valt de cigarillo in dit voorstel onder de categorie sigaren. Wanneer over sigaren wordt gesproken, worden daarmee in deze toelichting dus ook cigarillo's bedoeld.

Op dit moment zijn sigaren, niet zijnde cigarillo's, die uiterlijk voor 20 mei 2016 in de handel zijn gebracht, ingevolge artikel 3.2, tweede lid, en artikel 3.4, derde lid van het besluit, uitgezonderd van de zogenaamde 'anti-glitter en glamour' regels en de afschrikwekkende afbeelding (gecombineerde gezondheidswaarschuwing) op de verpakking. De gecombineerde gezondheidswaarschuwing en de anti-glitter en glamour regels gelden wel voor sigaren die na 20 mei 2016 in de handel zijn gebracht. Met deze amvb krijgen de verpakkingen van alle sigaren, ongeacht wanneer in handel gebracht, een gestandaardiseerd uiterlijk. Vanuit het volksgezondheidsbelang is er op dit moment geen enkele reden om sigaren die voor die datum in de handel zijn gebracht uit te zonderen van een standaardverpakking. Alle sigaren zijn immers schadelijk voor de gezondheid van rokers, meerokers en daarmee de volksgezondheid. De ambitie van de huidige regering om een rookvrije generatie in 2040 te bewerkstelligen is groot en bij een grote ambitie passen dit soort uitzonderingen niet meer. De regering acht het belangrijk dat niet alleen jongeren niet meer roken in 2040, maar heeft ook de doelstelling dat niet meer dan 5% van de volwassenen in 2040 rookt om een rookvrije generatie te bereiken. Deze doelstelling onderstreept de urgentie dat ook het minder aantrekkelijk maken van sigaren voor volwassenen en ouderen hierbij hoort. Om de ambitie om een rookvrije generatie te bereiken en het denormaliseren van roken te bewerkstelligen, acht de regering deze amvb voor alle sigaren noodzakelijk. Om tabaksproducten voor jong én oud minder aantrekkelijk te maken, worden daarom alle sigaren, ongeacht wanneer deze in de handel zijn gebracht, meegenomen. De eisen voor standaardverpakkingen laten eisen aan de (gecombineerde) gezondheidswaarschuwing voor sigaren echter onverlet. Dit betekent dat sigaren die uiterlijk voor 20 mei 2016 in handel zijn gebracht en voor 20 mei 2016 bij Onze Minister zijn aangemeld, ingevolge artikel 3.2, tweede lid, van het besluit, uitgezonderd blijven van de afschrikwekkende afbeelding (onderdeel van de gecombineerde gezondheidswaarschuwing) op de verpakking. Wel dienen deze verpakkingen een algemene waarschuwing, een waarschuwende tekst en een verwijzing naar de informatie over het stoppen met roken te bevatten. Voor sigaren die na 20 mei 2016 in de handel zijn gebracht, blijft op grond van artikel 3.2, eerste lid, van het besluit, gelden dat de verpakkingen een algemene waarschuwing, een informatieve boodschap en gecombineerde gezondheidswaarschuwing moeten bevatten.

3.1.2 Elektronische dampwaar

De eisen aan neutrale verpakkingen zullen gelden voor alle elektronische dampwaar¹⁸. Dit betekent dat elektronische dampwaar met nicotine en elektronische dampwaar zonder nicotine hier beide onder vallen. Uit onderzoek van het RIVM blijkt dat ook elektronische dampwaar zonder nicotine schadelijk kan zijn voor de volksgezondheid.¹⁹ Onder andere daarom heeft mijn ambtsvoorganger op 23 maart 2015 toegezegd regels te stellen aan elektronische dampwaar

¹⁸ Zie voetnoot 3.

¹⁹ RIVM, Gezondheidsrisico's van e-sigaret gebruik, Visser W. et al, 2015.

zonder nicotine en daarbij zoveel mogelijk aan te sluiten bij de al geldende regels voor elektronische sigaretten en navulverpakkingen met nicotine.²⁰ Ook de gezondheidseffecten van de e-sigaret zonder nicotine voor omstanders blijken schadelijk. In lijn met de wetgeving over reclame, de leeftijdsgrens en veiligheidseisen is ook hier gekozen de amvb op zowel elektronische dampwaar met als zonder nicotine van toepassing te verklaren. Net zoals dit het geval is bij andere tabaksproducten, zoals sigaretten, sigaren en shagtabak, worden elektronische dampwaar via hun verpakking op een manier gepresenteerd dat zij de aandacht (blijven) trekken. Dit is van invloed op de populariteit. Uit onderzoek van het RIVM²¹ blijkt bijvoorbeeld dat sinds de introductie van de e-sigaret de populariteit en diversiteit van de e-sigaret is toegenomen.²² Inmiddels is een variatie aan designs op de markt die niet alleen verschillen in uiterlijk, maar ook in functionaliteit, hetgeen tot uitdrukking komt op de verpakking. Vooral de uitgebreide keuze aan e-vloeistoffen die in de e-sigaret verdampt worden, maar ook de vele verschillende designs die op de markt zijn gekomen, worden benadrukt via de verpakking en maken het gebruik van e-sigaretten aantrekkelijk.²³ De regering wil er alles aan doen om de opmars van aantrekkelijke (nieuwe) alternatieve en ongezonde tabaksproducten en aanverwante producten een halt toe te roepen door te voorkomen dat deze producten via hun verpakkingen de aandacht blijven trekken en aantrekkelijk zijn om aan te schaffen.

3.2 Nadere regulering van elektronische verhittingsapparaten

In het besluit wordt expliciet een grondslag gecreëerd om bij ministeriële regeling eisen te stellen met betrekking tot aanduidingen op een verpakkingseenheid en buitenverpakking van elektronische verhittingsapparaten. Denk hierbij aan de regel dat verpakkingen van verhittingsapparaten het verhittingsapparaat niet mogen aanprijzen, geen positieve gevolgen voor de gezondheid of levensstijl mogen suggereren en niet de suggestie mogen wekken dat het consumeren van tabak door middel van verhittingsapparaten minder schadelijk is dan het consumeren van tabak door middel van sigaretten. Ook kan hierbij worden gedacht aan het verbieden van verpakkingen van verhittingsapparaten die elementen of kenmerken bevatten die suggereren dat het om een levensmiddel of cosmetisch product gaat.

4. Internationaal perspectief

4.1 Sigaren en elektronische dampwaar

Bij de uitwerking van de criteria voor standaardverpakkingen van sigaren en elektronische dampwaar zal worden aangesloten bij de regels voor standaardverpakkingen voor sigaretten en shagtabak die vanaf 1 oktober 2020 zullen gelden. Het feit dat de verpakkingseisen die in diverse landen gesteld worden aan verschillende soorten tabaksproducten en aanverwante producten op veel vlakken gelijkenissen vertonen (bijvoorbeeld specifiek kleurgebruik en lettertype), draagt bij aan een zoveel als mogelijk uniform verpakkingseisenpakket.

Voor sigaren zal zoveel mogelijk aangesloten worden bij de verpakkingseisen die gelden in Ierland, Australië en Nieuw-Zeeland, waar deze eisen inmiddels zijn ingevoerd²⁴, zodat daarmee zoveel mogelijk uniformiteit wordt bereikt in het uiterlijk van standaardverpakkingen in de Europese Unie

²⁰ Kamerstukken II 2014/15, 32 793, nr. 169.

²¹ RIVM, 'E-sigaret aantrekkelijkheid voor rokers en niet rokers', 2018.

²² Brown, C.J. and Cheng J.M. (2014). Electronic cigarettes: *product characterisation and design considerations*. *Tobacco control*. 23 ii4-ii10.10.

²³ Romijnders, K. A., Krüseemann, E. J., Boesveldt, S., de Graaf, K., de Vries, H., & Talhout, R. (2019). E-liquid flavor preferences and individual factors related to vaping: A survey among dutch never-users, smokers, dual users, and exclusive vapers. *International journal of environmental research and public health*, 16(23), 4661.

²⁴ Australië: 1 december 2012, Ierland: 20 september 2018, Nieuw-Zeeland, 6 juni 2018

en daarbuiten. Ook zal de ervaring van deze landen worden meegenomen bij het vaststellen van de eisen voor sigaren. Bij het stellen van eisen aan neutrale verpakkingen voor elektronische dampwaar, wordt Israël als voorbeeld genomen. Israël heeft neutrale verpakkingen voor 'rookwaren' ingevoerd²⁵, waar zowel sigaretten, shag, sigaren als e-sigaretten en e-vloeistoffen bedoeld voor de e-sigaret (navulverpakkingen, reservoirs) onder vallen.

Ook in bovengenoemde landen maakt de neutrale verpakking deel uit van een breder pakket aan samenhangende maatregelen om tabaksgebruik tegen te gaan. In Australië is de neutrale verpakking bijvoorbeeld al in 2012 van kracht geworden tezamen met het verplicht worden van afschrikwekkende foto's. Deze maatregelen hebben een forse daling van het aantal rokers tot gevolg gehad. Het absolute effect van alleen de invoering van de neutrale verpakking kan in Australië daarom niet worden gemeten.²⁶

In Nederland zijn neutrale verpakkingen voor sigaretten en shagtabak samen met andere tabaksmaatregelen (zoals substantiële accijnsverhogingen, alomvattende rook- en reclameverboden en het uitstalverbod) ingevoerd. Een combinatie van wettelijke maatregelen samen met het voeren van campagnes heeft in de visie van de regering de grootste kans van slagen om rokers te laten stoppen met roken en te zorgen dat jongeren niet beginnen met roken.²⁷ Neutrale verpakkingen, ook voor sigaren en elektronische dampwaar, dienen dan ook als noodzakelijk onderdeel van een samenhangend pakket aan maatregelen te worden gezien.

4.2 Elektronische verhittingsapparaten

De regels met betrekking tot de grensoverschrijdende verkoop van tabaksproducten, elektronische sigaretten en navulverpakkingen worden niet van toepassing op elektronische verhittingsapparaten vanwege het ontbreken van Europese wetgeving hierover en het daardoor ontbreken van een noodzakelijk Europees samenwerkingsverband bij het toezicht op de naleving van deze regels.

5. Verhouding tot hoger recht

5.1 Neutrale verpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar

In dit hoofdstuk wordt beschreven dat neutrale verpakkingen in de visie van de regering in lijn zijn met het WHO-Kaderverdrag inzake tabaksontmoediging, Richtlijn 2014/40/EU (hierna: Tabaksproductenrichtlijn), het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna: VWEU), het Europees verdrag voor de rechten van de mens (hierna: EVRM) en de Overeenkomst inzake de handelsaspecten van de intellectuele eigendom (hierna: TRIPS-verdrag). De overwegingen daarbij stemmen grotendeels overeen met de overwegingen bij het invoeren van standaard verpakkingen voor sigaretten en shagtabak. Korthedshalve wordt voor jurisprudentie over de verenigbaarheid van de Tabaksproductenrichtlijn met hoger recht zoals het VWEU verwezen naar de toelichting op die amvb.²⁸

a. WHO -Kaderverdrag inzake tabaksontmoediging

Het WHO-Kaderverdrag inzake tabaksontmoediging (hierna: WHO-kaderverdrag) uit 2003 verplicht verdragspartijen om maatregelen te treffen om het gebruik van tabaksproducten,

²⁵ Israël: 8 januari 2020

²⁶ Factsheet Generieke tabaksverpakkingen, Nationaal Expertisecentrum Tabaksontmoediging, november 2019.

²⁷ Janet Chung-Hall, Lorraine Craig, Shannon Gravely, Natalie Sansone, and Geoffrey T. Fong (June 2016). Impact of the WHO Framework Convention on Tobacco Control on the Implementation and Effectiveness of Tobacco Control Measures: A Global Evidence Review. ITC Project. University of Waterloo, Waterloo, Ontario, Canada.

²⁸ Zie voetnoot 1.

waaronder sigaren, te ontmoedigen.²⁹ In de preambule van het WHO-kaderverdrag worden zorgen over de wereldwijde toename van roken en andere vormen van tabaksconsumptie geuit. Partijen worden aangemoedigd strategieën voor tabaksontmoediging te ontwikkelen (artikel 12, onderdeel e). Ook moedigt het WHO-kaderverdrag partijen aan om de verplichtingen die uit het WHO-kaderverdrag voortvloeien als een minimum te beschouwen. In artikel 13 van het WHO-kaderverdrag is het reclameverbod voor tabaksproducten geregeld. Zo worden verdragspartijen aangemoedigd directe of indirecte aansporingen die de aankoop van tabaksproducten stimuleren te beperken en verdergaande nationale maatregelen te treffen om reclame voor tabaksproducten te voorkomen. In de Richtsnoeren bij dat artikel wordt toegelicht, dat hierbij gedacht moet worden aan het invoeren van standaardverpakkingen voor tabaksproducten.³⁰ Verder stimuleert het WHO-kaderverdrag verdragspartijen met diversie beleidspublicaties om de standaardverpakking te implementeren.³¹ Het verdrag ziet op dit moment (2020) niet op elektronische dampwaar,³² maar moedigt de verdragspartijen aan om verdergaande maatregelen te nemen teneinde de gezondheid van de mens beter te beschermen (artikel 2). Het is met andere woorden aan de verdragspartijen om over een aantal onderwerpen die niet expliciet in het WHO-kaderverdrag worden geregeld, zelf beleid of regelgeving op te stellen en geschikte mechanismen te ontwikkelen die op de lange termijn de vraag naar tabak kunnen verminderen. Het voorschrijven van standaardverpakkingen voor elektronische dampwaar (producten die immers ook schadelijk zijn voor de gezondheid en bijdragen aan nicotine-verslavingen, zie hoofdstuk 2 van deze toelichting) ligt daarmee in het verlengde van het doel van het WHO-kaderverdrag. Ook de keuze om sigaren die al op de markt waren voor 20 mei 2016 niet langer uit te zonderen van de verpakkingsregels, en daarmee ook onder de regels voor neutrale verpakkingen te brengen, is volledig in lijn met de doelstellingen van het verdrag.

b. Tabaksproductenrichtlijn

De Tabaksproductenrichtlijn is van toepassing op zowel sigaren als elektronische dampwaar. In het geval van sigaren zijn bepaalde aspecten van de etikettering en verpakking van tabaksproducten gereguleerd, in het geval van elektronische dampwaar zijn eisen gesteld aan de etikettering.³³ De Tabaksproductenrichtlijn beoogt geen totaalharmonisatie.

Voor de verpakkingen van sigaren is artikel 24, tweede lid, van de Tabaksproductenrichtlijn relevant. In de artikelen 8, 9, 10, 11 en 13 zijn eisen gesteld aan de verpakkingen en etiketteringen van sigaren. In artikel 24 is omschreven dat de lidstaten de mogelijkheid hebben om onder bepaalde voorwaarden verdere voorschriften met betrekking tot de standaardisering van de verpakking voor tabaksproducten in te voeren, met het oog op het hoge niveau van

²⁹ WHO-Kaderverdrag inzake tabaksontmoediging, Geneve, 21 mei 2003. Trb. 2003, 127. Nederland heeft het verdrag op 27 april 2005 geratificeerd.

³⁰ Guidelines for implementation of article 13 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control, decision FCTC/COP3 (12).

³¹ World Health Organization, Plain Packaging of tobacco products: evidence, design and implementation, 2016.

³² Artikel 3, WHO-Kaderverdrag: Het doel van dit Verdrag en de protocollen daarbij is de huidige en toekomstige generaties te beschermen tegen de verwoestende gezondheidseffecten en sociale, milieu- en economische gevolgen van tabaksconsumptie en blootstelling aan tabaksrook door een kader te bieden voor maatregelen ten behoeve van tabaksontmoediging die door de Partijen op nationaal, regionaal en internationaal niveau moeten worden uitgevoerd om het wijdverbreide tabaksgebruik en de blootstelling aan tabaksrook permanent en substantieel te verminderen.

Artikel 1, onderdeel f, van het WHO-Kaderverdrag: tabaksproducten: producten die geheel of ten dele vervaardigd zijn uit tabaksblad als grondstof, en die bestemd zijn voor roken, pruiemen, kauwen of snuiven.

³³ Artikel 1, aanhef en onderdelen b en f, van de Tabaksproductenrichtlijn.

bescherming van de volksgezondheid.³⁴ Net als bij sigaretten en shagtabak zijn de uiterlijke kenmerken van verpakkingseenheden en buitenverpakkingen van sigaren dus deels Europeesrechtelijk bepaald – het belangrijkste voorbeeld zijn de gezondheidswaarschuwingen – en deels nationaal. Het stellen van regels over neutrale verpakkingen is een wijziging van het nationale gedeelte van de verpakkingsregels die in lijn is met de Tabaksproductenrichtlijn.

In hoofdstuk 3 is toegelicht dat bepaalde sigaren tot nu toe (2020) zijn uitgezonderd van de verpakkingsregels (ook bekend als het 'verbod op glitter en glamour') op grond van artikel 3.4 van het besluit. Die uitzonderingspositie komt te vervallen. Aangezien dit een uitzondering op het nationale deel van de regels betrof, is deze keuze in lijn met de Tabaksproductenrichtlijn.

De Tabaksproductenrichtlijn bevat in artikel 20, vierde en vijfde lid, in samenhang gelezen met artikel 13, eerste lid, onder a en b, een niet uitputtend aantal regels over het uiterlijk van de verpakkingen van elektronische dampwaar.³⁵ Hieronder vallen onder meer het verplicht vermelden van ingrediënten en het vermelden van gezondheidswaarschuwingen, maar ook het verbod op mededelingen die tot doel hebben elektronische sigaretten en navulverpakkingen aan te prijzen of het gebruik ervan aan te moedigen door een verkeerde indruk te wekken over de kenmerken, gevolgen voor de gezondheid, risico's of emissies ervan.³⁶ Artikel 24, eerste lid, stelt dat het in de handel brengen van producten die voldoen aan de eisen over de aspecten die in de richtlijn geregeld worden, niet mogen worden verboden of beperkt. De eisen aan verpakkingen zijn geen aspect dat door de richtlijn bestreken wordt, en kunnen daarom in aanvulling op de richtlijn worden gesteld. Artikel 20, zevende lid, van de Tabaksproductenrichtlijn geeft aan dat de lidstaten de marktonwikkelingen voor elektronische dampwaar moeten volgen, en daarbij moeten letten op alles wat erop kan wijzen dat jongeren en niet-rokers door het gebruik daarvan worden aangezet tot verslaving aan nicotine. Zoals in hoofdstuk 1 is beschreven heeft onder meer deze informatie geleid tot het standpunt dat het tijd is ook voor elektronische dampwaar neutrale verpakkingen voor te schrijven, in aanvulling op de eisen uit de richtlijn die aan deze producten worden gesteld.

Op dit moment zijn er geen aanvullende nationale regels gesteld aan de verpakkingen van elektronische dampwaar, zoals het eerdergenoemde verbod op glitter en glamour dat voor verpakkingen van tabaksproducten geldt. Voor het gedeelte waarop de ingrediënten en de gezondheidswaarschuwing niet is aangebracht wordt met deze amvb, net zoals dat voor sigaretten en shagtabak het geval is, overgegaan tot het voorschrijven van neutrale verpakkingen.

c. Het vrij verkeer van goederen

Artikel 24, tweede lid van de Tabaksproductenrichtlijn, dat gezien kan worden als een *lex specialis* van het vrij verkeer van goederen in de zin van artikel 34 van het VWEU, is relevant voor de verpakkingen van sigaren. Artikel 34 VWEU is relevant voor de regels aan verpakkingen van elektronische dampwaar. Beiden worden in samenhang besproken.

Het dwingend voorschrijven van neutrale verpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar kan worden beschouwd als een kwantitatieve invoerbeperking of maatregel van gelijke werking in de zin van artikel 34 van het VWEU. Op grond van enerzijds artikel 24, tweede lid, van de Tabaksproductenrichtlijn en anderzijds artikel 36 van het VWEU is het lidstaten toegestaan een

³⁴ Zie ook de punten 53 tot en met 55 van de considerans van de Tabaksproductenrichtlijn. In Zaak C-547/14, Philip Morris Brands e.a., Europees Hof van Justitie, 4 mei 2016, heeft het Europees Hof van Justitie bepaald dat artikel 24, tweede lid, van de Tabaksproductenrichtlijn in lijn is met het VWEU.

³⁵ Zie ook overweging 47 en 48 van de Tabaksproductenrichtlijn.

³⁶ Geïmplementeerd in de artikelen 3.10 en 3.11 van de Tabaks- en rookwarenregeling.

dergelijke beperking in te voeren indien aan een aantal voorwaarden is voldaan.³⁷ De voorschriften aan sigaren moeten gerechtvaardigd zijn op grond van de volksgezondheid, evenredig zijn en geen discriminatie of verkapte handelsbeperking tussen de lidstaten vormen. De maatregel voor elektronische dampwaar moet beantwoorden aan dwingende redenen van algemeen belang, geschikt zijn om de verwezenlijking van het nagestreefde doel te waarborgen, niet verder gaan dan nodig is, kenbaar zijn, voorspelbaar zijn, en zonder discriminatie worden toegepast.

Evenals bij de invoering van neutrale verpakkingen voor sigaretten en shagtabak,³⁸ zijn de maatregelen met betrekking tot neutrale verpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar naar het oordeel van de regering, als die al handelsbelemmerend zouden zijn, gerechtvaardigd met het oog op een dwingende reden van algemeen belang, te weten een hoge mate van bescherming van de volksgezondheid. In zowel artikel 24, tweede lid, van de Tabaksproductenrichtlijn als artikel 36 van de VWEU wordt de bescherming van de gezondheid expliciet als mogelijke rechtvaardigingsgrond benoemd. Lidstaten hebben grote beleidsvrijheid op het gebied van de volksgezondheid en het bepalen van het niveau van bescherming.³⁹ In hoofdstuk 1 van deze toelichting is aan bod gekomen dat de regering wil inzetten op een hoog beschermingsniveau en in 2040 een rookvrije generatie wil hebben gerealiseerd. Dat is een ambitie die nog niet eerder zo is gesteld, en waar de ten tijde van het Preventieakkoord vigerende regelgeving, onvoldoende bijdrage aan leverde. Het is noodzakelijk om verder te gaan dan in de vigerende regelgeving is gedaan, en daarom worden onder andere de in dit besluit voorgeschreven neutrale verpakkingen voorgeschreven. Het is een geschikte maatregel omdat verpakkingen in grote mate bepalen hoe aantrekkelijk een product is om te kopen; en juist bij sigaren en e-sigaretten zou het niet aantrekkelijk moeten zijn om tot aankoop over te gaan, vanwege de schadelijkheid van het gebruik aan de eigen gezondheid en de volksgezondheid. Neutrale verpakkingen zijn geschikt omdat het de mogelijkheden voor marketing en aanprijzing vermindert. De huidige verpakkingen zijn vaak zeer fraai vormgegeven en geven de sigaren en elektronische de uitstraling van een luxeproduct. Bij elektronische dampwaar wekken de navulverpakkingen soms zelfs de indruk een 'schattig' product te zijn, en zijn deze niet zelden gericht op jongeren. Door neutrale verpakkingen zal meer aandacht uitgaan naar de ontmoedigende aanduidingen op verpakkingen zoals de gezondheidswaarschuwing. Dit vergroot het bewustzijn van de schadelijke risico's van elektronische dampwaar voor de volksgezondheid en kan daarmee bijdragen aan het ontmoedigen van het gebruik. Dit levert al dan niet op lange termijn, gezondheidswinst op, mede omdat het een maatregel is die onderdeel is van een samenhangend pakket aan maatregelen, zoals besproken in hoofdstuk 1. Het treffen van meerdere maatregelen (min of meer) tegelijkertijd, die zien op verschillende aspecten en actoren in het tabaksontmoedigingsbeleid, blijkt het meest effectief.⁴⁰

Het is niet mogelijk de aantrekkelijkheid van de verpakkingen van deze producten voor jongeren, rokers of ex-rokers op een andere manier te verkleinen: minder vergaande eisen aan het uiterlijk zouden alsnog ruimte laten voor aantrekkelijke kenmerken en afleiden van de gezondheidswaarschuwing en dergelijke, en daarom niet genoeg bijdragen aan de ambitieuze doelstellingen van een rookvrije generatie in 2040. Dat wordt door de regering niet effectief

³⁷ HvJ EG 30 november 1995, nr. C-55/94 (Gebhard); HvJ EG 4 juli 2000, nr. C-424/97 (Haim); HvJ EG 1 februari 2001, nr. C-108/96 (Mac Quen e.a.).

³⁸ Besluit van 14 maart 2020, houdende wijziging van het Tabaks- en rookwarenbesluit in verband met de invoering van standaardverpakkingen voor sigaretten en shagtabak (Stb 2020, 109), nota van toelichting, hoofdstuk 6, onder c.

³⁹ Bijvoorbeeld: Arrest van het Hof van Justitie 13 juli 2004, C-262/02, Commissie t. Frankrijk. overweging 33.

⁴⁰ Zie voetnoot 4.

bevonden. Ook acht de regering het niet voldoende om bepaalde sigaren of onderdelen van elektronische dampwaar wel onder de nieuwe regels te brengen, en andere niet: de boodschap dat het niet om normale, maar schadelijke producten gaat, moet onverminderd gelden voor ál deze producten, en het gebruik van ál deze producten moet worden ontmoedigd. Het vrijstellen van enkele producten, zoals elektronische sigaretten zonder nicotine, of onderdelen zou kunnen suggereren dat het gebruik van die producten of onderdelen niet, of minder schadelijk zou zijn. Hoewel de regering erkent dat het een grote stap is om volledig neutrale verpakkingen voor te schrijven, acht zij dit, gezien het volksgezondheidsbelang en gezien bovenstaande, een proportionele stap. De nadere verpakkingseisen zullen gaan gelden voor alle sigaren en elektronische dampwaar die in Nederland in de handel worden gebracht, ongeacht de herkomst, de productiemethode, het verkooppunt of het merk, waardoor de maatregel zonder discriminatie wordt toegepast. Tot slot wordt ook aan het kenbaarheidsvereiste en het vereiste van voorspelbaarheid voldaan, door dit voorstel tot wijziging van het besluit en de hierop gebaseerde ministeriële regeling tijdig te publiceren, zodat men zich erop kan voorbereiden.

Op grond van het voorgaande acht de regering deze maatregel in overeenstemming met het vrij verkeer van goederen zoals opgenomen in artikel 24, tweede lid, van de Tabaksproductenrichtlijn en artikel 34 van het VWEU.

d. Vrijheid van meningsuiting

In artikel 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM) is het recht op vrijheid van meningsuiting neergelegd. Evenals bij sigaretten en shagtabak kan een verplichting tot het hebben van neutrale verpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar een inbreuk vormen op de vrijheid van meningsuiting. De vrije keuze van vormgeving en uitdrukking wordt immers begrenst. Als aan een aantal randvoorwaarden wordt voldaan, kan aan de vrijheid van meningsuiting voorwaarden en beperkingen worden opgelegd.

De maatregel die beperkend kan zijn voor de vrijheid van meningsuiting, moet bij wet zijn voorzien. De maatregel moet worden gesteld in het belang van een van de belangen die worden genoemd in artikel 10, tweede lid, van het EVRM, en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving. De regering is van mening dat deze maatregel beantwoordt aan deze voorwaarden en acht deze maatregel daarom overeenstemming met artikel 10 EVRM.

De voorzienbaarheid bij wet is geborgd door het neerleggen van de regels in dit besluit in en de ministeriële regeling waarin de eisen worden uitgewerkt. De maatregel wordt voorts toegepast in het belang van de volksgezondheid, dat wordt genoemd als een van de belangen in artikel 10, tweede lid, EVRM. De eisen die aan de verpakkingen zullen worden gesteld worden enkel gesteld om dit volksgezondheidsbelang te beschermen. Gelet op het zwaarwegende belang van de bescherming van de volksgezondheid, valt deze maatregel binnen de beoordelingsvrijheid van nationale staten.

De noodzaak deze maatregel te treffen in een democratische samenleving staat voor de regering vast, omdat het legitieme doel, niet gerealiseerd kan worden zonder de aantrekkelijkheid van ook deze verpakkingen en daarmee de reclamemogelijkheden van verpakkingen vergaand in te dammen. Het (bijdragen aan het) realiseren van een rookvrije generatie in 2040, waarbij geen jongere nog begint met roken, het tegengaan van meer roken in het algemeen en het bevorderen dat zij die reeds roken daarmee stoppen, vraagt om een samenstel van maatregelen, waaronder wettelijke maatregelen, waaronder het voorschrijven van neutrale verpakkingen aan e-sigaretten en sigaren. De eisen die op grond van dit besluit aan verpakkingen kunnen worden gesteld, zijn – zoals besproken in hoofdstuk 3 - in het licht van de bescherming van de volksgezondheid dan ook

belastend, maar niet onevenredig belastend. Bijvoorbeeld een uitverkooptermijn voor de producten die reeds zijn vervaardigd draagt bij aan de evenredigheid.

e. Merkenrecht

Het merkenrecht is een intellectueel eigendomsrecht waarmee producenten hun waren en diensten van die van andere producenten kunnen onderscheiden en dat gebruikt wordt om een bepaalde productkwaliteit garanderen. Het is mogelijk om de bedrijfsnaam, productnaam, productvariant, lettertype, logo (of een combinatie hiervan) te beschermen met een geregistreerd merk, zodat kan worden verhinderd dat anderen die aanduidingen zonder toestemming van de merkhouder gebruiken.⁴¹ In artikel 1, Eerste Protocol bij het EVRM is het beginsel van ongestoord genot van eigendom, bescherming tegen de ontneming van eigendom en de mogelijkheid van regulering van eigendom, opgenomen. Inmenging in het ongestoord genot van eigendom door de overheid kan gerechtvaardigd zijn als deze voorzienbaar is bij wet, in het algemeen belang is en als aan het proportionaliteitsvereiste is voldaan.

Aan het vereiste dat de maatregel bij wet moet zijn voorzien, zal met dit besluit, in combinatie met de ministeriële regeling die erop gebaseerd zal worden, worden voldaan.⁴² Het gerechtvaardigd algemeen belang dat wordt gediend is de bescherming van de volksgezondheid, zoals beschreven in de onderdelen c en d van dit hoofdstuk. Voorts is er sprake van een "fair balance" tussen het belang van de bescherming van de gezondheid en het belang van tabaksproducenten. Het voorstel reguleert het eigendomsrecht door – vergaande – eisen te stellen aan verpakkingen van sigaren en elektronische dampwaar, maar deze regulering van de verpakkingen is in het streven naar een hoog niveau van bescherming van de volksgezondheid noodzakelijk. Vanwege de verslavende werking van sigaren en elektronische sigaretten met nicotine en de ernstige gezondheidsschade van al de gereguleerde producten, kan in ieder geval het tegengaan van de aantrekkelijkheid van de verpakkingen helpen het roken voor jongeren, rokers of dampers en ex-rokers of dampers onaantrekkelijk te maken. Evenzo als in het licht van het vrij verkeer en de vrijheid van meningsuiting, is de regering van oordeel dat de inperking van het eigendomsrecht proportioneel is. Er wordt niet overgegaan tot het afschaffen van merken of het verbieden van registratie ervan, maar tot een beperking van het mogen tonen van bepaalde elementen. Net zoals dit voor sigaretten en shagtabak het geval is, betekent dit voor sigaren en elektronische dampwaar een versobering van de presentatie het product. In de ministeriële regeling die op grond van dit besluit tot stand zal komen, zal dit tot uitdrukking komen. Het feit dat alle producenten van sigaren en elektronische sigaretten worden geraakt door deze maatregel, draagt eveneens bij aan de proportionaliteit van de maatregel, evenals de overgangsmaatregel die bij ministeriële regeling zal worden getroffen, bijvoorbeeld in de vorm van een uitverkoopregeling.

Naast het EVRM moet voor intellectuele eigendomsrechten de Overeenkomst inzake de handelsaspecten van de intellectuele eigendom (hierna: TRIPS-verdrag) genoemd worden.⁴³ Uit dit verdrag vloeit onder meer voort dat de eigenaar het exclusieve recht heeft dat merk te gebruiken; derden mogen het merk, of een merk dat er teveel op lijkt, niet gebruiken zonder toestemming van de registratiehouder. Verdragspartijen zijn gehouden de registratie van merken niet onmogelijk te maken en intellectuele eigendomsrechten vanuit andere landen niet anders te

⁴¹ Het is ook mogelijk om klank-, kleur-, vorm-, patroon-, positie-, hologram-, multimedia- of bewegende merken te registreren.

⁴² Uit jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens blijkt dat het niet nodig is dat het gaat om een wet in formele zin. Van belang is toegang tot de bepalingen die zullen gelden is gewaarborgd, en dat die bepalingen voldoende precisie zijn, zodat de geadresseerde niet voor verrassingen te volstaan. EHRM 26 april 1979, Sunday Times t. Verenigd Koninkrijk, nr. 6538/74, overwegingen 47 en 49.

⁴³ Overeenkomst tot oprichting van de Wereldhandelsorganisatie, Marrakesh, 15 maart 1994, bijlage IC, Overeenkomst inzake de handelsaspecten van de intellectuele eigendom (Trb. 1995, 130).

behandelen dan die uit het eigen land. Tegelijkertijd biedt het verdrag de mogelijkheid om uitzonderingen te maken op de verworven rechten, waarbij de belangen van de merkhouder in acht moeten worden genomen.

Het voorschrijven van neutrale verpakkingen voor sigaren en elektronische dampwaar is niet gericht op het (laten) aanpassen van de soort producten, noch van de merknamen of merkvarianten. Het blijft toegestaan op de verpakkingen de namen te vermelden, zodat onderscheid gemaakt kan worden naar de verschillende producten in het economische verkeer. De maatregel bestaat ook niet uit het afschaffen of verbieden van sigarenmerken, merken van elektronische sigaretten of het verbieden van registratie ervan, maar uit een beperking van het mogen tonen van bepaalde soorten merken (zoals het beeldmerk en het woordmerk) op de verpakkingen die in Nederland in de handel worden gebracht. Het voorstel laat daarnaast uitingen van onder meer logo's in reclame in speciaalzaken die onder een van de uitzonderingen op het reclameverbod vallen, en in vakbladen onverlet.⁴⁴ Na inwerkingtreding van de op dit besluit te baseren ministeriële regeling, krijgen verpakkingen van sigaren en alle onderdelen van elektronische dampwaar hetzelfde standaard uiterlijk, maar met behoud van vermelding van de merknaam, merkvariant, producentengegevens en barcode en andere noodzakelijk gegevens. Het blijft voor verkopers en consumenten op de verpakking leesbaar welk (merk) tabaksproduct, of welk (merk) elektronische sigaret, patroon of reservoir er in de verpakking zit.

Overigens heeft het beroepsorgaan van de World Trade Organization (hierna: WTO) recentelijk in hoger beroep het oordeel van de geschillencommissie bevestigd dat regels die neutrale verpakkingen voorschrijven (in casu regelgeving van Australië) in de context van het verdrag proportioneel zijn, de handel niet méér belemmeren dan strikt noodzakelijk is voor het legitieme doel om de volksgezondheid te beschermen, en dat ze geen enkele relevante bepaling ter bescherming van intellectueel eigendom schenden.⁴⁵

Het voorstel gaat daarmee niet verder dan nodig is om jongeren, rokers en ex-rokers te beschermen tegen de marketingelementen op verpakkingen, en is daarmee in lijn met het zowel TRIPS-verdrag als het EVRM.

5.2 Het reguleren van verhittingsapparaten

Dat het reguleren van elektronische verhittingsapparaten in de visie van de regering in lijn is met het WHO Kaderverdrag inzake tabaksontmoediging, Richtlijn 2014/40/EU (hierna: Tabaksproductenrichtlijn), het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna: VWEU), de Overeenkomst inzake de handelsaspecten van de intellectuele eigendom (hierna: TRIPS-verdrag) en ook overeenkomstig het Europees verdrag voor de rechten van de mens (hierna: EVRM), is reeds aan bod gekomen in hoofdstuk 3 van de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel. Aangezien pas op het niveau van een ministeriële regeling regels worden gesteld met betrekking tot de aanduidingen op verpakkingen van elektronische verhittingsapparaten, komt ook pas in de toelichting op die regeling aan bod in hoeverre die nadere eisen in overeenstemming zijn met hoger recht.

⁴⁴ Artikel 5.9 van het Tabaks- en rookwarenbesluit.

⁴⁵ World Trade Organisation, report of the panels, 28 juni 2018, WT/DS435/R, WT/DS441/R, WT/DS458/R en WT/DS467/R, Australia, Certain measures concerning trademarks, geographical indications and other plain packaging requirements applicable to tobacco products and packaging. World Trade Organisation, Reports of the Appellate Body, 9 juni 2020, WT/DS435/AB/R en WT/DS441/AB/R Australia, Certain measures concerning trademarks, geographical indications and other plain packaging requirements applicable to tobacco products and packaging. Zie ook https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/435_441abr_e.htm.

6. Gevolgen

a. Gevolgen voor de toezichthouder

Neutrale verpakkingen sigaren en elektronische dampwaar

Aan de Nederlandse Voedstuf en Warenautoriteit (hierna: NVWA) is gevraagd een toets op de uitvoerbaarheid en de handhaafbaarheid te doen (hierna: HUF-toets) In haar advies wordt het invoeren van een neutrale verpakking voor sigaren en elektronische dampwaar vanuit de handhaving in beginsel onderschreven. De beoordeling of een verpakking wel of niet aan de (standaard) eisen voldoet lijkt volgens de NVWA in theorie eenvoudiger dan het toezicht op de huidige verpakkingseisen die veel ruimte voor interpretatie laten. Tegen een delegatiebepaling die strekt tot het kunnen vaststellen van dergelijke eisen bestaat vanuit handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid dan ook geen bezwaar. Daar het voorstel zich beperkt tot het aanvullen van een rechtsgrondslag kunnen nog geen uitspraken worden gedaan over de benodigde capaciteit voor toezicht en uitvoering. De NVWA geeft in haar advies een aanbeveling om te verduidelijken in de toelichting dat artikel 3.2, tweede lid van het besluit van toepassing blijft. Deze aanbeveling is overgenomen en verwerkt.

Elektronische verhittingsapparaten

De NVWA acht de grondslag die in deze amvb wordt geboden om bij ministeriële regeling eisen te stellen aan de aanduidingen op verpakkingseenheden en buitenverpakkingen van elektronische verhittingsapparaten eveneens handhaafbaar en uitvoerbaar. Ook hier wordt opgemerkt dat de handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid pas nader kan worden geduid op het moment dat de geconcretiseerde eisen bij ministeriële regeling zijn gesteld. In dat verband wordt ook opgemerkt dat een formele schatting voor de uitbreiding van het toezicht, nog niet kan worden gegeven. Vooralnog wordt geschat dat 0,7 fte extra capaciteit nodig is.

In navolging op de HUF-toets die de NVWA heeft gedaan op het wetsvoorstel dat ten grondslag ligt aan deze amvb, doet de NVWA nog de aanbeveling om na te gaan of artikel 2 en artikel 3 van de wet niet nog wijziging behoeven. Indien dat het geval is, dan dienen artikel 2.4 en paragraaf 4 van het besluit dan in lijn daarmee worden aangepast. Omdat artikel 2 en 3 van de wet niet wordt aangepast, wordt deze aanbeveling niet overgenomen. Wel is de toelichting op het wetsvoorstel verduidelijkt op dit punt. Gevolgen voor de rechterlijke macht

In landen waar neutrale verpakkingen zijn ingevoerd hebben tabaksproducenten (civiele) procedures aangespannen tegen de invoering van deze regels⁴⁶ bijvoorbeeld omdat de regels in strijd zouden zijn met het intellectuele eigendomsrecht. Op dit moment (2020) heeft dat in geen van deze landen tot het intrekken of aanpassen van regelgeving geleid. Ook producenten van elektronische dampwaar kunnen procedures aanspannen en wellicht doorprocederen tot de hoogste rechter. Omdat het gaat om enkele producenten die of geen, of enkele procedures kunnen starten, worden de gevolgen voor de rechterlijke macht beperkt geschat.

b. Gevolgen voor de regeldruk

Algemeen

Met dit besluit wordt een grondslag gecreëerd dat bij ministeriële regeling nadere regels kunnen worden gesteld aan verpakkingen van sigaren en elektronische dampwaar en aan de aanduidingen op verpakkingen van elektronische verhittingsapparaten. Deze amvb heeft geen regeldrukgevolgen voor burgers. De regeldrukgevolgen die dit besluit voor producenten, importeurs en detaillisten met zich mee zal brengen zullen bij het opstellen van die ministeriële regeling in kaart worden

⁴⁶ Waaronder, Australië, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, België, Nederland

gebracht. Wel zullen producenten en importeurs van sigaren, elektronische dampwaar en elektronische verhittingsapparaten en aanbieders van deze producten kennisnemen van de grondslagen en van deze nota van toelichting. De regeldrukkosten daarvan worden in de onderstaande tabellen genoemd. Detaillisten van elektronische dampwaar bestaan voor een groot deel uit detaillisten met een zeer klein aandeel elektronische dampwaar in hun assortiment rookwaren, zoals supermarkten en tankstations. Een ander deel betreft een klein aantal detaillisten met een groot aandeel elektronische dampwaar in hun assortiment rookwaren; dit zullen vooral speciaalzaken zijn. Het aantal detaillisten dat voor een klein deel elektronische dampwaar in het assortiment verkoopt, is onbekend. Met de detaillisten in onderstaand schema worden daarom de detaillisten van speciaalzaken bedoeld.

Neutrale verpakkingen sigaren en elektronische dampwaar

In onderstaand schema is uitgegaan van de kennisnemingskosten voor producenten en importeurs van sigaren en elektronische dampwaar en van de verkooppunten die deze producten aanbieden. De tabaks- en gemaksdetailhandel bestaat uit 1603 winkels. Voor de aanbieders van sigaren wordt in onderstaande tabel dan ook uitgegaan van dit aantal. Voor de aanbieders van elektronische dampwaar wordt uitgegaan van 1600 verkooppunten.

De tijd die de producenten, importeurs en detaillisten nodig hebben om kennis te nemen van deze amvb wordt geschat op 1 uur, omdat het slechts gaat om kennisneming van een nieuwe grondslag. De standaard is daarbij bepaald op € 45,- per uur. Het afgeronde bedrag van € 45,- is niet meer dan een pragmatische benadering van wat de benodigde tijd zou kunnen kosten.

Handeling éénmalig	Wie	Tijd in uren	Kosten per uur	Q	Totaal
Kennisnemen nieuwe regelgeving	Producenten en importeurs sigaren	1	€45,-	69	€3.105,-
Kennisnemen nieuwe regelgeving	Producenten en importeurs elektronische dampwaar	1	€45,-	360	€16.200,-
Kennisnemen nieuwe regelgeving	Detaillisten sigaren	1	€45,-	1603	€72.135,-
Kennisnemen nieuwe regelgeving	Detaillisten elektronische dampwaar	1	€45,-	1600	€72.000,-

Elektronische verhittingsapparaten

In onderstaand schema is uitgegaan van alle producenten en importeurs van elektronische verhittingsapparaten, alsmede detaillisten die deze producten aanbieden. Er is daarbij onderscheid gemaakt tussen producenten, importeurs en detaillisten die een al op de markt gebracht verhittingsapparaat met speciaal daarvoor ontwikkelde tabaksstick aanbieden en andere producenten, importeurs en detaillisten.

Handeling éénmalig	Wie	Tijd in uren	Kosten per uur	Q	Totaal
Kennismemen nieuwe eisen	Producent van een reeds op de markt gebracht verhittingsapparaat met speciaal daarvoor ontwikkelde tabaksstick	1	€ 45,-	1	€ 45,-
Kennismemen nieuwe regelgeving	Andere producenten en importeurs	1	€45,-	40	€1.800,-
Kennismemen nieuwe regelgeving	Detailisten van een reeds op de markt gebracht verhittingsapparaat met speciaal daarvoor ontwikkelde tabaksstick	1	€45,-	500	€22.500,-
Kennismemen nieuwe regelgeving	Andere detailisten	1	€45,-	onbekend	

Producenten en importeurs

De producent van het reeds op de Nederlandse markt gebrachte verhittingsapparaat met speciaal daarvoor ontwikkelde tabaksstick is al verplicht om aan de regels te voldoen die nu ook voor elektronische verhittingsapparaten gaan gelden, omdat de tabaksstick (een tabaksproduct) al onder het toepassingsbereik van de wet valt. Een groot deel van de regeldrukkosten vormt voor deze producent derhalve onderdeel van de bestaande bedrijfsvoering, wat maakt dat de tijd die deze producent kwijt is aan het kennismemen aan de nieuwe regelgeving wordt geraamd op 1 uur.

Ook voor producenten en importeurs van andere elektronische verhittingsapparaten worden de kennismemingskosten ook geraamd op 1 uur, omdat het alleen om een nieuwe grondslag gaat. De markt voor vaporizers wordt gekenmerkt door een groot aantal kleine producenten. Het is onbekend hoeveel dat er zijn of hoeveel het er in de toekomst gaan worden. Geschat wordt dat er in Nederland 37 merken vaporizers op de markt zijn. Het is onbekend of ieder merk een aparte producent of importeur heeft. Voor elektronische verhittingsapparaten wordt daarom het aantal producenten en importeurs geraamd op 40.

Voornoemde betekent een totale last van € 1.845,-. De standaard is daarbij ook bepaald op € 45,- (1 uur = 45 euro). Het afgeronde bedrag van € 45,- is een pragmatische benadering van wat de benodigde tijd de producenten zou kunnen kosten.

Detailisten

Het exacte aantal detaillisten dat elektronische verhittingsapparaten aanbiedt, is onbekend. Wel kan een schatting worden gedaan van het aantal detaillisten van het reeds op de markt gebrachte elektronische verhittingsapparaat met een speciaal daarvoor ontwikkelde tabaksstick. De verkoop

van dit apparaat gaat via een apart circuit. Deze apparaten worden enkel in specifiek daarvoor opgezette winkels verkocht (dit zijn er ongeveer 500) en niet in andere tabaksverkooppunten. De tijd die detaillisten die elektronische verhittingsapparaten aanbieden nodig hebben om kennis te nemen van dit besluit wordt voor alle detaillisten geschat op 1 uur, omdat het net als voor producenten en importeurs slechts gaat om kennisneming van een nieuwe grondslag.

Deze regeldrukgevolgen zijn onvermijdelijk en noodzakelijk om te bereiken dat in 2040 een rookvrije generatie is gerealiseerd.

Een concept van deze amvb is voorgelegd aan het Adviescollege toetsing Regeldruk (ATR). Het ATR adviseert over vermindering van de regeldruk voor bedrijven en burgers. Het ATR kan zich vinden in de beschrijving van de gevolgen voor de regeldruk.

c. Internetconsultatie

Via www.Internetconsultatie.nl/tabaks- en rookwarenbesluit is van **PM** tot **PM** aan ieder de mogelijkheid geboden te reageren op het onderhavige ontwerp van een wijziging van het Tabaks- en rookwarenbesluit en de bij behorende nota van toelichting.

6. Inwerkingtreding

Inwerkingtreding is voorzien op 1 januari 2022

II Artikelsgewijs

Artikel I, onderdeel A

Met artikel I, onderdeel A, wordt artikel 3.3 van het Tabaks- en rookwarenbesluit (hierna: besluit) aangepast. Artikel 3.3 is de grondslag voor regels over *aanduidingen* op verpakkingen van onder meer elektronische dampwaar, ter implementatie van de Tabaksproductenrichtlijn. De wijziging in het eerste lid betreft elektronische verhittingsapparaten. De toevoeging van de nieuwe leden heeft betrekking op elektronische dampwaar.

In het eerste lid wordt een grondslag gecreëerd om, net zoals dat al het geval was voor rookloze tabaksproducten, elektronische dampwaar en voor roken bestemde kruidenproducten, bij ministeriële regeling eisen te stellen met betrekking tot aanduidingen op een verpakkingseenheid en buitenverpakking van elektronische verhittingsapparaten. Overigens wordt de tekst van artikel 3.3, eerste lid, van het besluit, vereenvoudigd door 'elektronische dampwaar en voor roken bestemde kruidenproducten' samen met elektronische verhittingsapparaten, te bundelen en te vervangen door 'aanverwante producten'.

In de leden twee en drie wordt een grondslag gecreëerd om ook over alle andere aspecten dan aanduidingen op de verpakkingen van elektronische dampwaar regels te stellen, die er gezamenlijk in resulteren dat deze producten alleen nog in het gestandaardiseerde verpakking te koop mogen worden aangeboden. Het nieuwe tweede en derde lid zijn, in tegenstelling tot het eerste lid van artikel 3.3, van het besluit niet van toepassing op rookloze tabaksproducten, kruidenrookproducten en elektronische verhittingsapparaten.

Elektronische dampwaar omvat zowel de elektronische sigaret (met of zonder nicotine) als de navulverpakkingen en reservoirs, en eventuele andere onderdelen. Voor al deze onderdelen zullen bij ministeriële regeling een limitatieve set aan regels worden gesteld. Andere kleuren, vormen of aanduidingen dan die beschreven in de ministeriële regeling, zullen niet langer zijn toegestaan.

Hierdoor krijgen alle verpakkingen dezelfde uitstraling. De regels zullen van toepassing zijn op iedere verpakkingseenheid en iedere buitenverpakking.

Artikel 3.3 van het besluit is gebaseerd op artikel 2, tweede lid, van de Tabaks- en rookwarenwet (hierna: wet). Uit die bepaling volgt dat voor de verschillende producten verschillende eisen kunnen worden gesteld. In ministeriële regeling waarin de eisen aan de verpakkingen zullen worden vastgelegd, zullen voor de verschillende soort verpakkingen verschillende eisen worden gesteld, daar waar dat nodig is, bijvoorbeeld omdat het ene product kleiner is dan het andere.

Artikel I, onderdeel B

Vanaf 1 oktober 2020 gelden op grond van artikel 3.4 van het besluit de neutrale verpakkingregels voor sigaretten en shagtabak.⁴⁷ Met artikel I, onderdeel B, van deze amvb wordt deze grondslag in artikel 3.4, eerste lid, aangevuld zodat het ook betrekking heeft op sigaren. Eenzelfde systematiek als bij de hierboven beschreven elektronische dampwaar wordt daarbij aangehouden: in aanvulling op de regels over gezondheidswaarschuwingen, die volgen uit de Tabaksproductenrichtlijn, wordt limitatief omschreven hoe een verpakking van sigaren eruit mag zien. Dat zullen regels zijn over kleuren, aanduidingen, de plaatsing van verplichte elementen, lettertypes van productspecifieke informatie, et cetera. De regels zullen van toepassing zijn op het deel van de verpakking dat niet in beslag wordt genomen door de informatie boodschap, de algemene waarschuwing en de gecombineerde gezondheidswaarschuwing. Het resultaat is een gestandaardiseerde verpakking. Met de verschillende type verpakkingen die worden gebruikt voor sigaren, bijvoorbeeld de kartonnen doosjes, houten kistjes en metalen hulzen, zal rekening worden gehouden.

Het derde lid van artikel 3.4 wordt geschrapt. Het gevolg is dat óók sigaren die voor 20 mei 2016 op de markt zijn gebracht moeten voldoen aan regels over neutrale verpakkingen. In hoofdstuk 3 van het algemeen deel van deze toelichting is de rationale achter deze keuze beschreven.

Artikel II

Dit artikel bevat de inwerkingtredingsbepaling. Op grond daarvan treedt artikel I in werking met ingang van 1 januari 2022, gelijktijdig met de wet⁴⁸ en de bijbehorende ministeriële regelingen. Dit betekent dat voor de Nederlandse markt voor sigaren en elektronische dampwaar vanaf die datum alleen nog in standaardverpakkingen in de handel mogen worden gebracht. Ook mogen vanaf die datum alleen nog elektronische verhittingsapparaten in de handel worden gebracht die voldoen aan regels inzake de verkoopbeperkingen en de aanduidingen op verpakkingen. Desalniettemin zal op het niveau van ministeriële regeling, waarin de nadere eisen worden gesteld aan de standaardverpakkingen van elektronische dampwaar en sigaren, en eisen worden gesteld aan de aanduidingen op verpakkingen van elektronische verhittingsapparaten, een overgangsbepaling met een uitverkoopregeling worden opgenomen. Deze uitverkoopregeling zal een termijn bevatten die redelijk is om de voorraden van al geproduceerde producten te kunnen verkopen.

⁴⁷ Zie het Besluit van 14 maart 2020, houdende wijziging van het Tabaks- en rookwarenbepaling in verband met de invoering van standaardverpakkingen voor sigaretten en shagtabak (Stb 2020, 109) en de Regeling van de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 20 april 2020, kenmerk 1668603-203750-WJZ, houdende wijziging van de Tabaks- en rookwarenregeling in verband met de invoering van standaardverpakkingen voor sigaretten en shagtabak (Stcrt. 2020, 24728).

⁴⁸ **PM Kamerstuknummer.**

De staatssecretaris van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

P. Blokhuis